

09

De Nederlandsche Bank

Statistisch Bulletin maart 2009

Indexatie pensioenen blijft achter bij inflatie en loonstijging

In 2009 worden pensioenaanspraken en -uitkeringen naar verwachting gemiddeld met zo'n 0,2 procent verhoogd, zo blijkt uit een jaarlijkse enquête van De Nederlandsche Bank. Dit is minder dan de doelstelling van 3,7 procent van pensioenfondsen, de zogeheten indexatie-ambitie, gebaseerd op de loon- en prijsstijging in 2008. De meeste werknemers en gepensioneerden ontvingen in 2009 in het geheel geen toeslag op hun pensioenrechten. Vorig jaar verleenden veel pensioenfondsen nog 'inbaalindexatie' om eerder opgelopen achterstanden in te lopen. Reden voor de geringe toeslagen vormt de verslechterde financiële positie van de pensioenfondsen door de wereldwijd gedaalde beurskoersen en het lage renteniveau. De dekkingsgraad, die aangeeft in hoeverre de beleggingen van de pensioenfondsen de toekomstige verplichtingen dekken, is gedaald naar 95 procent per ultimo 2008. De gezamenlijke afdracht van pensioenpremies door werkgevers en werknemers stijgt in 2009 van gemiddeld 15,1 naar 16,0 procent van de salarissom. Deze stijging komt voor een belangrijk deel voor rekening van werkgevers met een zelfstandig ondernemingspensioenfonds.

Inleiding

Nederlanders sparen op grote schaal voor hun pensioen. Ter aanvulling op hun toekomstige AOW sparen bijna 6 miljoen werknemers voor een pensioen bij een pensioenfonds¹. Eind 2007 ontvingen meer dan 2,5 miljoen personen een pensioenuitkering (grafiek 1). De besparingen hebben geleid tot een collectieve spaarpot van zo'n EUR 575 miljard, ofwel bijna EUR 80.000 per Nederlands huishouden (ultimo 2008). Voor veel huishoudens is de 'pensioenspaarpot' veruit het belangrijkste financiële bezit. Door de kredietcrisis is het afgelopen jaar de financiële positie van pensioenfondsen verslechterd. De gemiddelde nominale dekkingsgraad van pensioenfondsen nam in 2008 af van 144 tot 95 procent (box 1, SB tabel 8.8). Pensioenfondsen kunnen hun financiële positie verbeteren door premies te verhogen, het achterwege laten van indexatie of het verlagen (afstempelen) van pensioenrechten. De Nederlandsche Bank voert aan het begin van elk jaar onder de 25 grootste pensioenfondsen een enquête uit naar de ontwikkeling van de pensioenpremies en de mate van indexatie van pensioenrechten. Deze top-25 dekt bijna tweederde van de deelnemers en driekwart van het balanstotaal. In

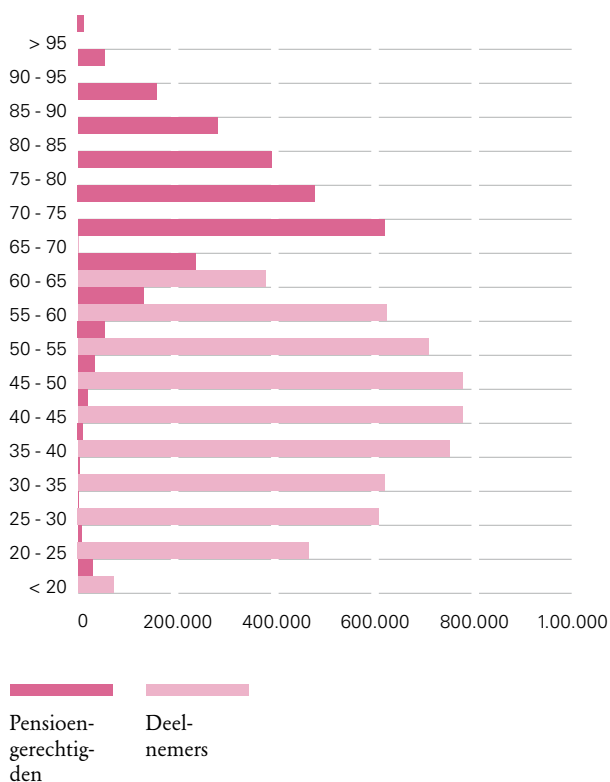
dit artikel worden de uitkomsten van de enquête voor 2009 geanalyseerd.

Ontwikkeling pensioenpremies

Het premiepercentage stijgt in 2009 van 15,1 procent van de salarissom naar 16,0 procent (tabel 1)². Daarmee is het premieniveau in Nederland, na dalingen in 2008 en 2007, weer terug op het niveau van 2006. In 2009 neemt het aandeel van de werkgevers in de premie (meestal ruwweg twee derde) met 0,7 procentpunt toe tot 10,3 procent, dat van werknemers met 0,2 procentpunt tot 5,7 procent. Voornamelijk de afdracht door werkgevers in ondernemingen met een eigen pensioenfonds neemt sterk toe, soms zelfs van nihil (nog gebaseerd op een voorheen hoge dekkingsgraad) naar 20 tot 30 procent van de totale salarissom. Bij de bedrijfstakpensioen-

Grafiek 1 Deelnemers en pensioengerechtigden naar leeftijd

Totaal: 5.941.771 deelnemers en 2.561.839 pensioengerechtigden, ultimo 2007

Tabel 1 Pensioenpremie als percentage van de salarissom

	Deelnemers		Werkgever		Werknemer		Totaal	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Bedrijfstakpensioenfondsen	3.591.522	3.672.958	9,2	9,5	5,8	6,0	15,0	15,5
Ondernemingspensioenfondsen	209.689	199.376	13,9	19,0	2,6	2,6	16,5	21,6
Totaal	3.801.211	3.872.334	9,6	10,3	5,5	5,7	15,1	16,0

fondsen, die een wat stabielere premieverloop kennen door het minder vaak toekennen van premiekortingen, stijgt de gemiddelde werkgeverspremie voornamelijk licht. Dat de stijging beperkt blijft, komt wellicht ook doordat premiewijzigingen tijd kosten door onderlinge afstemming tussen veel partijen. Het mogelijke effect van de herstelplannen die uiterlijk 1 april 2009 moeten worden ingediend, is uiteraard nog niet in de cijfers meegenomen. Voor 2009 is dit effect waarschijnlijk beperkt, daar het premiebeleid veelal per Cao wordt afgestemd.

Indexatie pensioenrechten

Het belang van indexatie

Tot vijf jaar geleden waren de meeste pensioenaanspraken nog gebaseerd op het laatst verdiende loon, het eindloon. Anno 2009 is voor bijna 90 procent van de deelnemers de pensioenuitkering gekoppeld aan het gemiddelde loon gedurende de loopbaan, het middelloon. Hierbij bouwt de deelnemer elk jaar een stukje pensioen op, ter waarde van de *pensioengrondslag* vermenigvuldigd met het zogenoemde *opbouwpercentage*. Het jaarlijks verlenen van een toeslag door een pensioenfonds is van groot belang voor het in stand houden van de reële waarde van al die bijdragen: bij een jaarlijkse toeslag gelijk aan een algemene loonstijging van

Box 1 Financiële positie pensioenfondsen

De belangrijkste graadmeter voor de 'financiële gezondheid' van pensioenfondsen is de nominale dekkingsgraad, de verhouding tussen bezittingen (teller) en verplichtingen (noemer). Omdat de verplichtingen van pensioenfondsen in de toekomst liggen, dient te worden berekend welk bedrag daarvoor nu al in de spaarpot (de 'technische voorziening') moet zitten, afgezien van de rente die deze nog zal opbrengen. Pensioenfondsen dienen daarbij te rekenen met de kapitaalmarktrente. Daalt de rente, zoals recent het geval was, dan dienen daar ter compensatie hogere voorzieningen tegenover te staan (de rente-aangroei verloopt immers langzamer). Deze hogere verplichtingen leiden tot een lagere dekkingsgraad, via een hogere noemer. Naast de verplichtingen is echter ook de waarde van sommige bezittingen van pensioenfondsen, zoals vastrentende waarden, afhankelijk van de kapitaalmarktrente. Ook deze stijgt

bij een dalende rente. Dit heeft een gunstig effect op de dekkingsgraad, via een hogere teller. Per saldo is echter het effect van een rentewijziging op de verplichtingen groter: deze zijn omvangrijker dan de rentegevoelige bezittingen en ze liggen gemiddeld verder in de toekomst (wat bij een lagere rente een extra hoge voorziening vergt)³. In grafiek 2 is de mutatie van de dekkingsgraad uitgesplitst in een deel dat kan worden verklaard door mutaties van de 15 jaars-rente, met effecten op bezittingen én verplichtingen, en het deel dat aan de bezittingenzijde van de balans een veranderend rendement op aandelen weerspiegelt. Vanaf de zomer van 2008 daalde de rente gestaag door verslechterde economische vooruitzichten en lagere inflatieverwachtingen. Het lage renteniveau en wereldwijd dalende aandelenkoersen resulteerden tezamen in een gemiddelde dekkingsgraad van 95 per ultimo 2008.

Tabel 2 Indexatie deelnemers en pensioengerechtigden

	Aantal		Feitelijke indexatie		Indexatie-ambitie	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Deelnemers	3.649.552	3.734.186	2,8	0,2	2,0	3,7
Pensioengerechtigden	1.788.373	1.811.560	2,9	0,2	1,8	3,7

3 procent en een opbouwperiode van 40 jaar, resulteert op 65-jarige leeftijd een pensioen dat voor maar liefst een derde uit indexatietoelagen bestaat⁴. Als ambitie voor de hoogte van de indexering van de opgebouwde middelloon-pensioenaanspraken wordt voor bijna tachtig procent van de deelnemers de *loonontwikkeling van de bedrijfstak* genomen. Voor de overige deelnemers is indexering van de pensioenopbouw veelal gekoppeld aan de doorgaans lagere *algemene prijsontwikkeling* (SB tabel 8.15). Voor bijna negentig procent van de deelnemers met een middelloonpensioen geldt dat toekenning van de toeslag geen automatisme is, maar afhankelijk is van de financiële positie van het pensioenfonds.

Ook na pensionering kan de waarde van het pensioen achterblijven als geen toeslag wordt verleend. Net als gedurende de opbouwfase is indexatie meestal voorwaardelijk, dat wil zeggen afhankelijk van de financiële

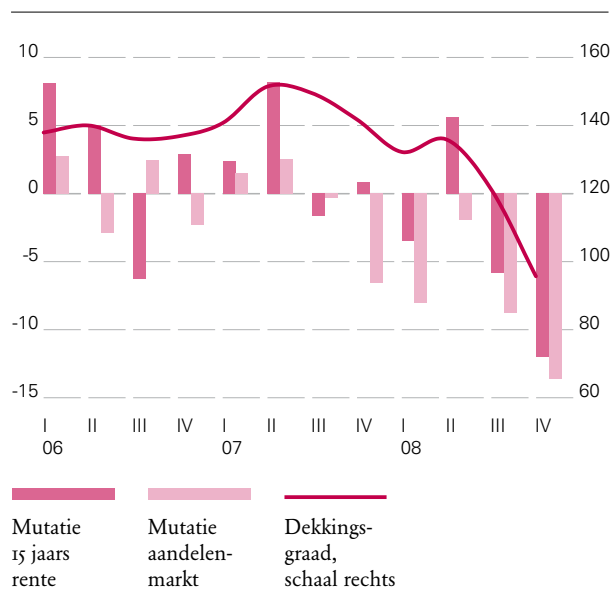
positie van het pensioenfonds. Voor vijftig procent van de gepensioneerden is de hoogte van indexatie gekoppeld aan de loonontwikkeling van de bedrijfstak, voor bijna veertig procent aan de algemene prijsontwikkeling (SB tabel 8.16). Korting op indexatie raakt gepensioneerden direct. Voor een deelnemer in een middelloonregeling is het effect van indexatiekorting pas op termijn voelbaar.

Indexatie pensioenrechten blijft achter bij ambitie

Pensioenaanspraken van deelnemers en -uitkeringen van gepensioneerden worden in 2009 gemiddeld met zo'n 0,2 procent geïndexeerd (zie tabel 2). Het merendeel van de geëquiteerde fondsen verhoogt de pensioenrechten niet; de financiële positie biedt er geen ruimte voor. De indexatie blijft daarmee achter bij de gemiddelde indexatieambitie van 3,7 procent, de prijs- en loonontwikkeling in 2008 (zie Box 2). In die ambitie wegen de ambities van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) en het Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW) zwaar mee, omdat beide fondsen zowel opgebouwde aanspraken als uitkeringen bij een voldoende dekkingsgraad indexeren met de Cao-loonontwikkeling van de sector en die was hoog in het afgelopen jaar. De gemiddelde loonontwikkeling bedroeg 4,7 procent in de overheidssector en 3,7 procent in de gezondheidssector. De indexering in 2009 staat in schril contrast met die van vorig jaar, toen een hoge (inhaal)indexatie de ambitie overtrof dankzij een gunstige dekkingsgraad van 144 rond de peildatum, eind 2007 (grafiek 2).

Grafiek 2 Ontwikkeling dekkingsgraad

Uitgesplitst naar rente-effect en rendement aandelen

Afsluitende opmerkingen

De kredietcrisis heeft ook de pensioensector getroffen, zo blijkt uit een enquête onder de 25 grootste pensioenfondsen. Nadat vorig jaar nog inhaalindexatie werd verleend, worden dit jaar de pensioenuitkeringen naar verwachting

Box 2 Indexatie in de praktijk

Indexatie vindt over het algemeen met een vertraging van een jaar plaats, dat wil zeggen dat de toeslag van 2009 gebaseerd is op de Cao-loonstijging en prijsontwikkeling in 2008. Het besluit tot indexatie wordt veelal in november en december van een jaar genomen en daarna begin januari geëffectueerd. Veel fondsen hanteren daarbij een zogenoemde ‘indexatiestafel’ die de verhouding tussen de mate van indexatie en de nominale dekkinggraad weergeeft. Vaak wordt geïndexeerd

met de Cao-loonsverhoging van het afgelopen jaar, of met de twaalfmaandsstijging in augustus of september van de CBS *consumentenprijsindex* (CPI) of een afgeleide daarvan⁵. Volgens het CBS was in september 2008 de consumentenprijsindex op een hoogtepunt, hetgeen bijdroeg aan de hoge indexatieambities. Daarna was de inflatie op maandbasis negatief, waardoor ook de inflatie op jaarbasis daalde.

gemiddeld met slechts 0,2 procent geïndexeerd. Dit betekent een koopkrachtverlies voor gepensioneerden, ondanks het feit dat het prijsniveau sinds de zomer van 2008 is gedaald. Ook de opgebouwde pensioenaanspraken van werknemers worden veelal niet geïndexeerd. In 2009 stijgen de pensioenpremies, voornamelijk van werkgevers met een zelfstandig ondernemingspensioenfonds. Ook werknemers gaan dit jaar meer premie betalen.

1 Het Nederlandse pensioenstelsel bestaat uit drie pijlers. De *eerste pijler* is de AOW-uitkering, die op omslagbasis wordt gefinancierd en voorziet in een basisinkomen voor alle Nederlanders van 65 jaar en ouder. De *tweede pijler* vormt het collectieve arbeidsgerelateerde aanvullende pensioen, dat primair wordt gefinancierd op basis van kapitaaldekking. Deze pensioenen worden voornamelijk verzorgd door pensioenfondsen (technische voorzieningen EUR 60,4 miljard, ultimo 2008) en voor een kleiner deel door verzekeraars (technische voorzieningen EUR 31 miljard, ultimo 2005). Het deel dat verzorgd wordt door pensioenfondsen vormt het aandachtspunt van dit artikel. De *derde pijler* is de oudedagsvoorziening waarvoor individuen zelfstandig sparen, bijvoorbeeld met fiscaal gesubsidieerde lijfrenten.

2 Er bestaat veel variatie in de wijze van premieafdracht aan pensioenfondsen. Om vergelijkbare cijfers te verkrijgen zijn de gerapporteerde premiecijfers voor elk fonds omgerekend naar een percentage van de salarissom. Dit betekent dat deze percentages niet direct te vergelijken zijn met de door pensioenfondsen of in Cao's gehanteerde percentages. Deze hebben immers betrekking op de pensioengrondslag: het salaris minus de franchise (het deel van het salaris waarover géén aanvullend pensioen wordt opgebouwd).

3 Het verschil tussen de langere looptijd van de verplichtingen en de kortere looptijd van de bezittingen wordt de *duration gap* genoemd. Pensioenfondsen kunnen deze gap verkleinen door vastrentende waarden met een lange(re) looptijd te kopen. De vraag naar zulk papier is echter groot en het aanbod slechts beperkt.

4 Zie DNB kwartaalbericht, december 2006, 'Indexatie pensioenen tussen wal en schip bij wisseling van baan'.

5 Exclusief kostprijsverhogende belastingen en subsidies van de overheid.